

Nr 123.

Av herr **Lindhagen**, om svenskt, helst skandinaviskt initiativ till medling, vapenstillestånd på ost- och västfronterna och sammankallande av en världsfredskongress i Haag eller Rom för diskussion och beslut om den varaktiga världsfredens närmaste problem.

De som ha sin lust i att döda Trälar få råda över oss; »Fred på jorden och människorna en god vilja.»
 människor böra icke få delta i ingen finnes som rycker oss ur deras våld.
 statens styrelse.

Lao-tse.

Profeten Jeremias.

För åtskilliga år sedan lästes i svensk press ett uttalande av en engelsk politiker. Man får gå till Madagaskar, sade han, för att finna ett land så indolent i utrikespolitik som Sverige. Det förefaller mig, som om vi kunde medgiva, att vår officiella likgiltighet för fredsproblemet, och det är detta det dock ytterst gäller, är en företeelse. För dagen åtminstone, då svensk utrikespolitik endast betyder upprustning till sista slanten och freden är en askunge. Och detta just i en tid av andligt förfall i världen utan motstycke.

Påminnelser att i en sådan tid måste upprustningen kompletteras åtminstone från s. k. neutrala stater med en *samtidig mobilisering även av sanningens makt* förtigas, ogillas, ja bespottas. Maktställena vägra att taga någon befattning med en så påtaglig angelägenhet i det för folken odödligaste av allt.

I det svenska folkdjupet faller minnesgodhet för freden i god jord. Folkets röst är även här »Guds röst». Ett samvetsuppror med andra ord mot en hotande förintelse av de andliga värdena. Jag behöver blott för Sveriges del erinra om den hänförda Varbergskongressen 1915, den stolta folkrikdagen i Stockholm för freden 1932 och Nordiska fredsförbundets enhälliga kongress i Arvika 1939 med besjälade deltagare från de fyra länderna i förbundet. Personligen vet jag efter besök ute i landet, huru lyhörd den meniga publiken är för en organisation även av freden.

Om demokratien i världen nu icke kan komma med någon annan paroll än »*försvaret främst*» och icke förstår, att vad det nu framförallt gäller mer än något annat är fältropet »*freden främst*», så är även demokratien ingenting annat än en koloss på lerfötter. Ja må alla maktställena på höjderna i världen, de må kalla sig demokratier, diktaturer eller imperier, — det är i dag ungefär samma ofullkomligheter — akta sig för folkupproret nerifrån en gång. Alla hopfösta soldater, som nu stå emot varandra, och deras familjer hata kriget. Alla de stilla i landena vilja ej veta av det.

Det är så lätt för maktfullkomligheterna att driva de unga manliga folkhaven ut till slaktbänkarna, men själva sitta hemma skyddade och ombonade utan äventyr att komma i kontakt med de s. k. *eldlinjerna, de skändligaste avrättningsplatserna för en andligt förkommen mänsklighet*. Fordomtida gingo härförarna i spetsen på stridsfälten. Gustav II Adolf och Karl XII stupade på eldlinjerna för sitt folk, och det var nog detta som mest skänkt dem deras berömmelse. I soluppgångens land, »Mittens rike», valde folkets ledare och tallösa menighet, före den europeiska skändlighetens inbrott, en annan väg. »Goda människor bli icke soldater», sade de.

*

Emellertid ha svenskarna nu för dagen i sin utrikespolitik fått ett litet lystmäte, i vilket de kunna spegla sig. Statsministern och utrikesministern ha kommit i sådan motsats, att utrikesministern nödgats avgå. Det utsippade att det gällde en »skiljaktighet i Ålandsfrågan». Vi visste då, att utrikesministern förra året i riksdagen förklarar, att hädanefter *ålänningarnas självbestämmningsrätt* och deras vilja att få komma hem skulle avskrivras. Det finsktalande Finland var hädanefter ålänningarnas »fädernesland», sade han. Detta på kommando från en »excellenspost». Excellens betyder ju det utmärktaste som finns. Men ingen kan alltid upprätthålla en så omänsklig position.

Vi trodde sålunda, att kontroversen bestod däri, att statsministern slog vakt om nationernas självbestämmningsrätt, om de svenska statsmakternas enhälliga uttalanden 1908, 1918 och 1921, till förmån för Ålands svenskhet, vilket han kanske också gör. Men nu har landet fått veta, att det gällde *till synes* en mindre fråga nämligen utrikesministerns uppfattning att Sverige liksom Finland självgjort borde skicka trupper till det ännu finska Åland, vilket svenska regeringen visligen ej ansett tillrädligt. Bakom detta camouflage eller vad det bör kallas döljer sig uppenbarligen åtskilligt.

Sveriges förre utrikesminister presenterade det svenska Åland med särstyrelse helt åt Finland i Nordismens enighetsintresse. En uppoffring, *säkerligen av en egen fri övertygelse*, förpliktade emellertid till fortsättningar. Det gäller nämligen nu »vara eller icke vara», fred eller krig. Förre utrikesministerns tal i remissdebatten — och han har många med sig — var ju en uppenbar uppfordran till Sverige att äventyra krig med Sovjet för att hjälpa Finland även med krigsmanskap, vilket det hotade landet enligt egen utsago mest behöver. En försändning av svenskt krigsmanskap till Åland var ett första steg, talet i remissdebatten det andra. Sedan har förre utrikesministern uppehållit sig i Finland och konsekvent intresserat sig för den utländska frivillighjälpen. Med erfarenheten, att detta ej förslog, talade han i skickligt och opportunt förblommerade ord om detta för oss i riksdagen. I en slutreplik föll han tillbaka på en försäkran, att han nog ändå kunde stödja regeringen. Men i ett tal strax därefter i Härnösand lät det igen icke fullt så.

Vår förre utrikesminister är en lysande talare med en formuleringskick-

lighet, som anstår en diplomat, och i sak försiktigt oförsiktig, som också är en företrädesrätt för den gamla av demokratien hotade diplomatiska sekretessen. Han vågade av uppriktigt nordiskt nit med ett penndrag avskrivna ålänningarnas rätt att komma hem, som *är* deras rätt. Som utrikesminister begagnade han sig i samarbetet med riksdagen flitigt och tillåtligt av de grundlagsstridiga, hemliga och icke protokollförda samspråken med det nonsens i alla avseenden, som kallas utrikesnämnden. Konstitutionsutskottets förre ordförande Reuterskiöld kallade även nämnden så, och till och med nuvarande statsrådet Westman karakteriserade den i riksdagen som »en förgylld rättfälla». Om jag varit utrikesminister skulle en sådan antidemokratisk olaglighet icke fått något besök.

Mina motioner om ett utrikesutskott gingo igenom till sist, men omintetgjordes på samma gång genom att vår utrikespolitik gav dem ett janusansikte, som det ju var meningen att avskaffa. Det i 56 § riksdagsordningen stadgade sammanträffandet med riksdagen kammarvis togs icke i bruk. År 1938 utbyttes 56 § av förre utrikesministern, olagligt så vitt jag förstår, med privata möten med de olika partierna för lämnande av utrikespolitiska upplysningar. Hur kunde även partierna tillåta det?

Slutligen 1939 kom i Ålandsfrågan ett nödmöte i kamrarna enligt 56 § riksdagsordningen till stånd; men under protokollsfri sekretess utan att jag för min del kunde finna något enda grand, som behövde hållas hemligt.

Beviljade interpellationer i utrikesfrågor besvarades likaså av förre utrikesministern icke gärna. Och när jag genom en s. k. »enkel fråga» begärde besked, varför en beviljad interpellation i Ålandsfrågan icke besvarades, så gav utrikesministern det beskedet, att han först ville rådgöra med »partiledarna», om de önskade ett besvarande av interpellationen! Då inträffade att socialdemokraternas Åkerberg uppmanade ministern att besvara interpellationen. De andra »partiledarna» åter, vilka väl borde slå vakt om riksdagens konstitutionella rättigheter, svarade i stället, att de personligen icke hade något behov av ett svar, men att det ju var regeringens sak att träffa avgörandet. Detta var nog för utrikesministern. Han besvarade icke interpellationen. Som statsråd skulle det aldrig kunnat falla mig in att ej besvara en beviljad interpellation.

*

Nu gäller det, förmodligen enligt de flestas mening i landet, att slå vakt om vår regerings, såsom även mig synes, kloka förslag att *lokalisera det rysk-finska kriget*, på samma gång som vårt folk på annat sätt än genom krig understöder Finland att hålla ut till dess förmedlingens och fredens tankar kunnat slå igenom. Vi äro tack skyldiga vår nye utrikesminister för det manliga och rättframma svar han gav på Sovjets not med dess halva krigsförklaring. Utmaningen tystnade genast — också en framgång för sanningens makt.

Skeendet kunna vi visserligen ej i detta ögonblick behärska. Men vi böra förstå, att i bombplanens, u-båtarnas och de långskjutande kanonernas tid

förslår till sist lika litet för svenskarna bara med det gamla programmet: »Och en mot tio ställdes av retad Vasason.»

*

Karl Marx, vars porträtt tronar över Stalins tron i Kreml, predikade det kapitalistiska samhällets undergång. Han trodde att det ej kunde ske utan blodig omstörtning (katastrofteorien). En sådan framfart i världshistorien har gemenligen följts av otyglad reaktion. Vid tiden för Marx' förkunnelser var ock den allmänna rösträtten icke uppfunnen. Med den visade det sig att kunna evolutionsvis oftast komma fram — utan förödande djuriska grymheter, orättrådigheter och katastrofer — mot alla människors längtan till likvärdighet och rätt till rimliga levnadsförhållanden.

Även Lenin tvekade i januari 1918, om han borde gå den parlamentariska vägen eller revolutionsvägen. Han valde till sist den senare, ehuru hans väg därefter »över den blåsiga bron från det gamla till det nya riket» blev så mycket stormigare, som våldet var för stort samt Ryssland ej genomgått de franska upplysningsfilosofernas och den efter franska revolutionen uppspirande liberalismens humanism. På sistone talade även Lenin om »kultur» som den yttersta vinningen för människorna, och han föresatte sig som ett sista storverk att humanisera Sovjets ämbetsmannaklass.

I denna vacklan mellan parlamentarism eller världsrevolution gjordes därför ett experiment från Ryssland att gå fram i världen främst med freden. Sovjets utrikesminister *Litvinov* anmälde Sovjet till inträde i det borgerliga folkförbundet. Omedelbart väckte han i förbundet *det mest revolutionerande fredsförslag som världen skådat*. Det äskade total avrustning i alla länder, som skulle vara fullbordad på den korta tiden av fyra år. Detta förslag förkastades *med förakt* av folkförbundet. Såsom ett ytterligare fredsalternativ inslog *Litvinov* då på oavlåtliga bemödanden för så kallade non-aggressionspakter mellan *alla* stater. Också en sällspord vidsynthet i historien. Sådana avtal ingingos bland annat mellan Sovjet och Baltiska havets alla oststater. Sverige fick under hand ett erbjudande, men detta avböjdes också under hand av svenska utrikesdepartementet.

Litvinovs förslag, särskilt det första, hade dock en lucka, som det snavade på. De djupgående orsakerna till rustningar och krig äro realiteter. Enligt historiens berättelser och samtidens erfarenheter äro dessa i stort sett fem, vilket ej kan nog ofta framhållas: nationalitetsförtrycket, språkförbistringen, ekonomiskt kaos, överbefolkning och förakt för de andliga värdena. De ställa sig själva i förgrunden till övervägandet om den varaktiga freden, byggd på en internationell rättsordning.

För min del påkallade jag motions- och interpellationsvis i riksdagen dylikt erbjudande från Sverige både till Ryssland såsom en avskrivning av den gamla s. k. »ryska faran» och även med Tyskland. Detta avböjdes också av utrikesdepartementet i Sverige.

Sedan kom Tysklands erbjudande till Nordens stater om ett sådant avtal som nyss sagts. Detta avböjdes av Sverige, Norge och Finland. Det senare

landet dock med tvekan. Sverige motiverade under Sandlers tid sitt avslag därmed, att vi ej fruktade något från Tyskland och därför ej behövde slikt avtal. Detta svenska svar överraskade många i Sverige. Här hade ju sedan länge i tal och skrift varnats för den nya tyska faran. Om nu denna opinion enligt vår utrikeslednings uppfattning var vilsegången, så kunde det väl dock icke skada att resa även detta skydd för vår neutralitet, då Tyskland erbjöd och önskade det. Avslaget togs också onådigt upp och ökade i sin mån våra farhågor. Riksdagen hördes.

Klokare var Danmark med sin otrygga södergräns. Danmarks bifall till erbjudandet avkastade ett tacksamt svar med försäkran, att den bestående sydgränsen erkändes såsom gällande för all framtid. Allvaret i denna deklaration bestyrktes enligt pressen av en hemställan från Tyskland till den tyska minoriteten i Sönderjylland att låta evakuera sig till Tyskland.

*

Så inträffade Litvinovs oförmodade avgång. Hans fredspolitik fullföljdes dock till en början.

Genom förra världskriget förlorade Ryssland sitt herravälde över sina fyra randstater mot Östersjön. Finland avstods dock frivilligt av Lenin utan särskilda villkor. Även efter Litvinovs avgång ifrågasatte Sovjet icke att återerövra de fyra förlorade randstaterna.

Genom avtal med Estland, Lettland och Litauen erkändes deras självbestämmningsrätt med utfästelser, att de kunde räkna med Sovjets hjälp att försvara dem, ja Litauen återvann till och med sin gamla huvudstad Vilna. I gengäld förbehöll sig Sovjet arrenderätt under tio år till vissa mindre områden för militära ändamål. Detta motsatte sig icke de tre staterna.

Man tolkade detta i Europa så, att Sovjet kanske ville skydda sig mot Tyskland, som satt kominterns bekämpande som sitt huvudmål, samt mot det engelska imperiet, som i sammanhang med Versaillesfreden trängde med krigsskepp in i Finska viken och förstörde en del ryska krigsfartyg samt kunde komma i strid med Sovjet om herravälden i Asien söder om Sibirien, och då behövde Sovjet ha ryggen mot Östersjön någorlunda försvarad.

Till sist vände sig Sovjet till den fjärde randstaten Finland med krav på enahanda överenskommelser. Här mötte större svårigheter. Finland hade en längre tid än de övriga randstaterna utövat självbestämmningsrätt. Det var även en större stat. Och så tillkom att det hade genom överenskommelser, låt vara privat, anslutit sig till begreppet Norden trots språkstriderna.

Det uppstod långvariga förhandlingar, som slutade med ett bytesavtal på det sättet, att Finland skulle avträda någon mark på Näset, vilket bättre skyddade Leningrad, och några smärre öar i Finska viken samt mot detta erhöll i ersättning några socknar i det ryska finsktalande Karelen.

Emellertid hade Sovjet också fordrat en upplåtelse av ett område på Hangö halvö på 30-årigt arrende måhända för att än bättre möta militära angrepp, som sökte sig väg mot Ryssland genom landstigningar i Finland.

Där voro parterna å ömse sidor omedgörliga. Åtskilliga svenskar, däri-

bland jag, ansågo det äventyrligt att ej tillmötesgå den mäktiga grannen i denna punkt. Ryssland hade som sagt icke upplevat de franska upplysningsfilosoferna eller liberalismens guldålder, och var därigenom på efterkälken ännu i humana betraktelsesätt. Svenska och finska utrikesministrarna samrådde, och den svenske ministern instämde med Kallio, att det var en våldsamt fara även för Sverige med Hangöarrendet. Bombplanen känna ju dock icke till så korta distanser, som erfarenheten dagligen visar. Både Hangö och vad som helst i Finland bombarderas utsökt, och ryska bombplan ha lika lekande lätt att nå över havet.

Förhandlingarna avstannade följaktligen, och man trodde att båda förberedde sig på en kompromiss. Men då kom som en blixtnad från en ganska klar himmel Sovjets överfall på Finland »utan krigsförklaring». Lenin och fredsmannen Litvinov skulle förmodligen ha lugnat sig och än mindre låtit bombplan, vetenskapens triumf och historiens största barbari, spela utan hänsyn in över det finska folket, medan finnarna begränsade sig till försvar av sina gränser.

Den ryska historiens många diktatorers ande hårdnade nu till. Den grävde upp Marx' katastrofteori. Den påstod att Finland rustade till krig vid gränserna innan förhandlingarna avslutats. Hur därmed förhåller sig vet jag icke. De finska och svenska utrikesministrarna höllo på sin gamla ståndpunkt.

Många svenskar ha frågat mig, varför icke Västmakterna och Polen godtogo Tysklands första förslag till uppgörelse: Danzig till Tyskland, en autostrada genom korridoren och återställande av Tysklands kolonier i Afrika. Västmakterna ville det icke och rådde Polen att ej antaga förslaget för sin del heller. Detta vållade Polens olycka och det andra världskrigets slutliga uppdykande vid horisonterna.

Enahanda förhållande även i Norden. Finland och Sveriges utrikesministrar vidhöllo sitt avslagsyrkande på upplåtelsen i Hangö. Detta vållade Finlands olycka med hot även till Sverige och Norge, för att ej säga ett allmänt världskrig till sist mellan allt och alla. Och Sveriges riksdag hördes ej ens över en sådan tillställd ödestimma!

Vad kan orsaken vara? Ett *birmanskt ordspråk* säger: »Eld, vatten, stormar, rövare och styrelser — detta är de fem värsta ting, som finnas.» Det bör tilläggas att Birma äger den mest kultiverade demokrati i världen, ett folk med en samfällid »själ». Där styr folket sig självt nerifrån med *välvilja åt alla håll*, såsom deras lärare f. d. prinsen Buddha lärt dem.

*

Nu ha vi det, som vi delvis varit med och bäddat det. Med diktatorisk svensk utrikespolitik utan riksdagens och folkets hörande, såsom det var ämnat att handlägga även *Ålandsfrågan* med avvisande av ålänningarnas gamla rätt att komma hem, om vilket krav även de båda svenska statsmakterna åren 1908, 1918 och 1921 voro eniga.

Då är det väl på tiden att Sverige och Norden nu stärka sin *neutralitet*

och komplettera sina upprustningar *även med mobilisering av sanningens makt*, som ju ensam kan göra all fred. Det bör icke vara nog med att furstliga personer i Norden, Holland, Belgien uttala sig för fred. Medlingen måste nu organiseras *med konturer från folken själva, helst i hela världen.*

De båda världsfredskonferenserna i Haags fredspalats 1899 och 1907 äro en förebild, och vid andra kongressen förutsattes även ett tredje sammanträffande, som ännu icke blivit något av. Det tillkommer nu Sverige, helst Norden, om det vill vara något mer än Madagaskar, att gå fram med en gemensam uppfordran till medling samt framlägga omsider konturer för en internationell rättsordning i fortsättande av Haagkonferensens diskussioner, som icke hunno så långt. Då det nu gäller som vid Haagkonferenserna en rådplägning med ombud från hela världen, bör mötesplats i förstone bli fredspalatset i Haag eller om hinder möter i Rom, samt i fortsättningen platser i andra världsdelar såsom exempelvis Peking, Rio de Janeiro och Washington. Det behövs nog flera sammanträffanden.

Det bör antecknas, att de båda Haagkongresserna, särskilt den första, tillkommo på initiativ från Ryssland.

Det hemställes därför,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära initiativ till framträdande från Sverige och helst skandinaverna med erbjudande av medling, uppfordran till vapenstillstånd vid ost- och västfronterna, samt förslag till sammankallande av en världsfredskongress i Haag eller Rom för diskussion och beslut om den varaktiga världsfredens närmaste problem.

Stockholm den 23 januari 1940.

Carl Lindhagen.
